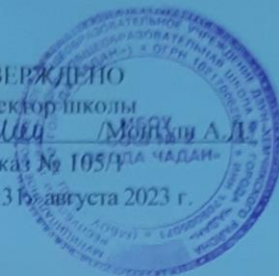

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ АДМИНИСТРАЦИИ
ДЗУН-ХЕМЧИКСКОГО КОЖУУНА РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
МБОУ «СОШ №2 ГОРОДА ЧАДАН»

РАССМОТРЕНО
на заседании МО
Руководитель МО
Ондар А.В.
от «30» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора
по УВР Ооржак А.К.
от «31» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор школы
Монгуш О.К. /Монгуш А.Д.
Приказ № 105/А
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета
«Литературное чтение на родном (тувинском) языке»
Базовый уровень
для обучающихся 3 «б» класса

Составитель: Монгуш Ольга Кара-ооловна,
учитель начальных классов,
высшая категория.

г. Чадан
2023-2024 учебный год

Тайылбыр бижик

«Литературлуг номчулга» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязынын «Россияның Школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1 - 4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр база(ӨФКС-ФГОС) база дараазында доктаал-саавыырларга даянып кылдырган:

- 2012.12.29 №273 – ФХ «РФ-нын Ооредилге дугайында» хоойлузу (чуул 2. Ангылары 9, 10);

- 2009.10.06 №373 дугаарлыг Россия Федерациязынын Ооредилге ямызынын дужаалы-биле бадылаан ооредилгенин федералдыг куруне стандарттарынын эге ниити ооредилгези (моон ынай - ӨФКС эге ниити ооредилгези);

- 2010.12.29 №189 (2011.03.03 Россиянын Минюста буруткеткен, буруткел дугаары 19993) «Ооредилге албан черлеринге ооредилгенин организаастаарынын байдалдарына санитар-эпидемиологтук негелделер» деп 2.4.2.282-10 СанПинни бадылаарынын дугайында доктаал;

- Чадаананын МБОУЧ «дугаары 2 ортумак ниити ооредилгенин школазынын» ооредилге планы;

- Чадаананын МБОУЧ «дугаары 2 ортумак ниити ооредилгенин школазынын» уставы;

- Л.С.Кара-оолдун тургусканы литературлуг номчулгада чижек ажилчын программазы, Кызыл – 2017ч.;

Эге класстарга литературлуг номчулганы өөредириниң **кол сорулгалары:**

1) уругларны медреселдиди-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарына өөренир;

2) төрөөн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни алыр;

3) уругларны ном ажыглаарына чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонuurгалын, номчулгага болгаш билиглерже чүткүлүн оттуруп, бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарына үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг күзел-бодал-биле чепсеглээри.

4) мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;

5) өөренип турар чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарына чаңчыктырар.

Базистиг программада эртемнин туружу

Тыва Республиканың өөредилге черлериниң өөредилге планында көрдүнгени -биле номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазына неделяда 2 шак бердинген, бүдүн чылда **68 шак.**

Ажилчын программаны тургузарда дараазында литератураны ажыглаан:

1. 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазы. (Тываның ном үндүрер чери, Кызыл -2000).

2. 3-кү класстың өөредилге ному Л.С. Кара-оол « Литературлуг номчулга». Кызыл,2013.

3. Н. С. Конгар. Класстан дашкаар номчулга ному (Тыванын ном үндүрер чери, Кызыл, 2005).

4. Э. Д. Ондар «Методиктиг сүмелер» Эге школаның 3-ку клазының «Төрөөн чугаа» ному – биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. (Тываның ном үндүрер чери, Кызыл, 2003).

Программанын шингээдип алганының планнаттыңан түннелдери:

Личностуг (бот-тускайлаң онзагайлары) Төрээн дылвыыс харылзажырының база мээ-медереливистин шынарын көргүзериңиң кол чепсээ; төрээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну; сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири; төрээн дылын улаштыр өөрениринге сонуургалын оттуары; аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелигажыглап билири; бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыңа үндезилээш, материалистиг үзел-бодал-биле илередири.

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын түңнеп, үнелеп билири;
- бодунун төрээн чуртунга болгаш чонунга, ооң амыдырал-чуртталгазыңа хамаарылгазын шингээдип алыры;
- өске чоннарның ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, өске чоннун кижилериниң кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дүүштүр аажы-чаңын таарыштырары;
- өске кижилерниң сагыш-сеткилин, ишти-хөңнун билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овор – хевирлерниң кижизиттинери;
- өөредилгеже, эртем-билигже чүткүлдүү;

Өөреникчилер чүнү билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы-чаңы моральдыг мөзү – шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларыңа дең хамаарылгалыг болуру;

Метапредметтиг

- Чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын улам сайзырадыр.
- Салдыңан сорулгага дүүштүр кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, ооң түңнелинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп, тып билирин өөредир.
- Словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- Эштежиң ажылдаарыңа өөренир. Бодун аңгы-аңгы рольдарга киириштирер (удуртур, күүседир)
- Херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)
- өөрениң чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыңа өөреникчилерни чаңчыктырар.

Регулятивтиг (углаар-баштаар): өөренип турар эртеминиң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири; башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;

- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы кылып билири.

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планнап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дүүштүрүп билири;
- чаа өөрениң уран – чечен чугаада башкының айтып кааны ёзугаар чүнү кылырын сагыыры;
- өөредиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;
- болуушкун төнчүзүндө, ооң түңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- өөренип алынган темага алган билиглерин түңнөп болгаш үнелеп билирин боттандыраары; аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырынга өскерттип болгаш ажыглап билири
- башкы-биле демниг ажылдажыышкын үезинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдиپ алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылган ажылдарын ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;
- бодунуң номчулга ажылын планнап билири.

Познавательный (билиин ханыладырынга түңнелдер): билиин ханыладырынга дүүштүр сорулганы салып билири; херек дыңнадыгларны аңгылаары; херек билиглерни дилеп-тывары; аас болгаш бижимел чугааны шын тургузуп билири; тургустунуп келген айтырыгларны тода, шын шиитпирлээр аргаларны дилеп-тывары; дыңнаан, номчаан сөзүглелдеринден херек, кол чүүлду тывары; берге айтырыгга шын харыыны дилеп-тывары.

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш үнелел барымдаазын ёзугаар аңгылап билири;
- чогаалды кол маадырларының сөстери, сагыш-сеткили, кылып турар чүүлдерин, аразында харылзааларын шиңгээдип алыры.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдың болушкуннарын, чечен чогаалдың хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;
- чогаалды сайгарып турар үеде болгаш бодунуң амыдыралынга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;
- бердинген статья-биле ажылдап билири (статьянын кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг: аас чугаага диалогту ажыглап билири; аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредери; бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары; коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунуң бодалындан аңгыда эжиниң үзел-бодалын база дыңнап үнелеп билири;
- түңнел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш- өөрүнүң үзел-бодалы- биле денештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл үезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдынган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң күзел-бодалдарын база дыңнап билири;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)**Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы****Өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:**

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянның номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65 – 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш ооң кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарынын кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларның периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунун күзел-бодалын бодунун сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалының эстетиктиг болгаш мөзу-шынар талазы-биле бодунун бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнун позициязынга хамаарыштыр бодунун күзел – бодалын бодунун сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар

Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- диалогту аянның рольдап номчууру;
- план ёзугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- хайгааралдың түңнелинде бижимел чугааның хевирлерин (тодарадып бижир, угаап-бодаар), болган болушкуннун чылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема ёзугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көргөн кинозунга, теледамчыдылгага, сөзүглелдерниң үзүндүлериңге үнелээшкннерни бижип билири;
- номчаан чугаазынга шийжиткен көргүзүглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шүлүктерин, чогаалдың үзүндүлерин аянның номчуп билири;
- бердинген чуруктар ёзугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- чогаалдың маадырларының бирээзиниң өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугааның сюжедин болгаш кол маадырларының болушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;
- бөлүк-биле ажылдап тура, сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

Литература эртеминге баштайгы өөредилге

Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири; баштай иштинде номчааш, ооң соонда аянның ыткыр номчууру;

- аас чогаалдарыны болгаш чечен чогаалдарының хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, ооң онзагай талалары- биле таныжары;
- авторнуң, кол маадырларның сөзүн, пейзажтың, маадырларның хевир дүрзүзүн, оларның чүнү кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;
- авторнуң кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- жанрларны деңнеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа);

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, сөзүглелдерниң анализин кылып өөренири;
- аналогия ёзугаар, аянның уран номчулганың аргаларын (деңнелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш сөзүглелдерни, шүлүктөрни чогаадып тургузуп өөренири.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң билир ужурлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

3-кү классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шиңгээдип алган турар.

Номчулганың чаңчылдары:

- 2-ги класска алган билиглерин улам ханыладыр болгаш быжыглаар.
- Утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянның номчууру.
- Номчулга үезинде нарын сөстөрни, ылаңгыя кылыг сөстөрүн, чүве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сөстөрни (чүве ады биле эдеренчи, демдек ады биле чүве адының каттышканы) бот – боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру.
- Сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири.
- Баштай иштинде номчааш, ооң соонда аянның, ыткыр номчууру.
- Диалогту аянның рольдап номчууру.
- Иштинде оожум болгаш шилигелиг номчулганың аргаларын шиңгээдип алганы. Номчулганың темпизин сагып шыдаары.
- Таныш эвес сөзүглелди номчуурунуң дүргени 1 минутада 65-70 хире сөс.
- Сөзүглел-биле ажыл. Сөзүглелдиң кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес - дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билер.
- Улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдиң планын тургузары.
- Номчаан чүүлүнүң утказын делгердир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары.
- Чогаалдың кол бодалын илередип, боттарының сөстери-биле ону бадыткаары. Чогаалдың киржикчилериниң чугаазын барымдаалап, оларга үнелел бээри.
- Болуушкуннуң чылдагаанын тайылбырлап шыдаары.
- Хайгаараан, көргөн-билген чүүлдериниң дугайында, башкының дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары.
- Делгеренгей болгаш кыска план ёзугаар номчаан чүүлүнүң утказын дес- дараалаштыр үшкү арындан чугаалап билири.
- Сөзүглелде билдинмес болгаш чаа сөстөрни, сөстүң чамдык уран аргаларын боттарының билер шаа-биле тайылбырлап шыдаары.
- Чогаалдың кол темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөр, абзацтар) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры. Чогаалдың маадырларының бирээзиниң өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири.

Өөреникчи чуну билген турар ужурлуг:

- ыткыр (дыңналдыр) номчуурунуң хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун, литературлуг шын адаашкын ёзугаар болгаш рольдар аайы-

биле аянынг номчууру; номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чүүлду илередип, оон чогуур түннелдер кылыры, номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзац дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чүүлүнүн утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктырар;

- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг ёзуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөзулуг аажы-чаңга, күш-ажылга кижизидер;
- уругларның ном - биле ажилдап, оон билиг тыварынга номну үргүлчү номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөстүң тургузукчулары - чогаалчыларның чогаадыкчы ажил-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алыр;
- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы -биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыңнап билириниң база сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөрөнгөн чогаалдарының утказын, ооң маадырларының хөделиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долузу-биле шиңгээдип алырынга аргаларын сайзырадыр;
- чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, омур-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалын сайзырадыр;
- шүлүк чогаалын кичээнгеилиг дыңнап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, ооң уран сөзүн чарашсынар болгаш ханы шиңгээдип алырының дуржулгазын мөөңөп, аңаа уран-чечен хөөннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
- долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билириниң дуржулгазын байыдар.

3- кү классты доозуп тура номчулга программанын шиңгээдип алганынын планнаттынган түннелдери

Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганын темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянынг номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 70 – 85 хире сөс;
- чогаалдын адынга болгаш анаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарнын дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкынын дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш оон кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;

- номчаан номнарынын кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунун үзел-бодалын бодунун сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалынын эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле бодунун бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалынын кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнун позициязынга хамаарыштыр бодунун үзел – бодалын бодунун сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар

Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- диалогту аянныг рольдап номчууру;
- план езугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- хайгааралдын туннелинде бижимел чугаанын хевирлерин (тодарадып бижиир, угаап-бодар), болган болушкуннун чылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, көргөн кинозунга, теледамчыдылгага, сөзүглелдернин үзүндүлеринге үнелээшкиннерни бижип билири;
- номчаан чугаазынга шийжиткен көргүзүглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шүлүктөрин, чогаалдын үзүндүлерин аянныг номчуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- чогаалдын маадырларынын бирээзинин өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугаанын сюжедин болгаш кол маадырларынын болушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;
- бөлүк - биле ажылдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири

Литература эртеминге баштайгы өөрөдилге

Өөреникчилернин өөренип алган турар билиглери:

- сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири; баштай иштинде номчааш, оон соонда аянныг ыткыр номчууру;
- аас чогаалдарынын болгаш чечен чогаалдарынын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, оон онзагай талалары - биле таныжары;
- авторнун, кол маадырларнын сөзүн, пейзажтын, маадырларнын хевир дүрзүзүн, оларнын чүнү кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;
- авторнун кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- жанрларны деннеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа о. ө.);

Чыл дургузунда өөредир темаларының бөлүктөр аайы-биле хуваалдазы (68 шак)

Экии, литературлуг номчулга! (1шак)

Мөөрей «Угаанныглар, сагынгырлар»

Тыва черге йөрээл. Е. Танова.

Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (3шак)

Тыва улустун аас чогаалы, ооң ужур-дузасы. Тывызыктар, үлегер домактар, оюн үдээн чугаалар, узун тыныш – аас чогаалынын жанрлары. Тыва аас чогаалының дылы, уран аргалары.

Орус улустун аас чогаалы (считалка – саналга).

Өөренип өөрөн (3 шак)

С. Сүрүң-оол. Аккырмаа биле ийи. Ийи 2. Е. Танова. Эдилелдин ээзинде. Ч. Ондар.

Школачы ажыл-херектер, найырал, коллектив. Оюннар, өөреникчилерниң сагылга – чурумунга хамаарышкан мораль-этиктиг билиглер. Бодун төлептиг ап билири. Бодунуң болгаш хөй-ниитиниң эт-херекселинге хумагалыг болуру.

Чогаалда диригжидилге аргазы. Чечен чугаа – тоожулалдың биче хевири.

Чылдың уелери (14 шак)

Тодуг-догаа кузумейни – 4 шак.

Аккыр харлыг кыжым – 4 шак.

Хоглуг чазым – 2 шак.

Чараш чайым – 4 шак.

Чылдың уелери деп чул? Чылдың уелериниң (чай, кус, кыш, час) аайы-биле бойдуста оскерлиийшкннер., болушкуннар, дириг амытаннарның болгаш унуштерниң амыдыралы, кижилерниң ажыл-ижи. Чылдың уелериниң тус-тузунда онзагай ылгавыр демдектери.

Чылдың аңгы-аңгы уелеринде бойдустун чурумалынга оореникчилерниң хамаарылгазы, бодалдары.

Чечен чогаалдың уран-чечен аргаларының дузасы-биле бойдустун чурумалын тода бижип коргузери.

Куштар- бистиң ондуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар.

Чылдың уелеринге болгаш бойдустун болушкуннарынга хамаарышкан тыва чоннун ужурлары болгаш сагылгалары.

Эки кылган ажыл-

Элеп читпес алдар (3 шак)

Шартылаа биле Кымыскаяк. Ю. Кюнзегеш.

Ажыл. Ю. Кюнзегеш. Арзылаң биле пар. О. Сувакпит. Салаалар. О. Сувакпит.

Кижиниң амыдыралынга күш-ажылдың ужур-дузасы. Күш-ажыл болгаш төрөөн чурт. Күш-ажылдың кижилери. Оларны хүндүлээри.

Уругларның шыдапкы дег күш-ажылы. Ону күзелдii-биле кылыксаары болгаш аңаа чүткүлдүг болуру.

Күш-ажыл-амыдыралдың үндезини.

Басня – бир-ле чүвени угааткан, сөөлгу одуруглары суртаал уткалыг кыска шүлүк чогаалы.

Хөктуг ужуралдар, солун болушкуннар (2 шак)

Мыйыт. К-Э. Кудажы. Ууттунмас тоорук. С. Сурун-оол.

Бойдустун чажыттары (2 шак)

Алдын шынаа. М. Пришвин. Чогум чүл ол, уруглар? С. Комбу. Хек. С. Сүрүн-оол. Куштарның медээзи. Г. Скребицкий.

Кижичерниң ээзи. Төрөөн чериниң бойдузунга, дириг амытаннарынга, үнүштеринге, аргаларынга кижиниң сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы.

Ай, сылдыс, октаргай. Куштар- бистиң өнуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар.

Бойдуска хумагалыг болуулу! (3 шак)

Өскүс аңгыр. М. Кенин-Лопсан. Хүрээлелди камгалаңар! Ч. Кара -Күске.

Бойдус камгалалының хоойлузу. Экологтук корум-чурумну сагыыры.

Төрөөн бойдузунга тыва кижиниң онзагай хамаарылгазы болгаш сагыыружурлары.

Чогаал маадыры- чечен чугаа азы шүлүк чогаалының киржикчизи.

Авторлуг тоолдар (5 шак)

Сагынгыр күске. С. Пюрбю. Угаанныг күске. С. Маршак. Кажар дииң. С. Пюрбю. Бодаган.

Т. Кызыл-оол. Багай чаңчыл. Т. Кызыл-оол.

Тоолдарның авторлары-биле таныжылга.

Төрөөн чуртум камгалакчылары (2 шак)

Шолалатканым. Э.Кечил-оол. Ийи алышкы. А. Барто.

Бистин проективис «Бистин ачаларывыс (акыларывыс) –Ада-чурттуң камгалакчылары».

Улус аразындан ие караа чымчак (3шак)

Ием холу. Б. Хөвөңмей. Ававыс чокта. С. Тока. Ава сөзун дыңнаваaska. Э. Кечил-оол.

Ие дугайында билиг.

Улустуң аас чогаалы. Тоолдар (3 шак)

Чыраа кулун. Хам Бөрү биле Шинчээчи Бөрү. Хараган бажында дүк.

Диригжидилге-кижилерниң азы дириг амытаннарның кылдыныын амы чок чүвелерже, бойдусче шилчидери.

Анаа тоолдар –болуп турар чүүлдер кижилерниң амыдыралынга чоок.Тоолдарның маадырлар бөдүүн кижилер.

Бистиң бичии өңнуктеривис (3 шак)

Мени таныыр. К. Ондар. Сайдаяк. С. Комбу. Элик оглу. О. Саган-оол.

Дириг амытаннар. Оларның чуртталгазы.

Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар (2 шак)

Дуза дилээн адыг (тоогу чугаа). Дээлдиген үнү (тоолчургу чугаа)

Ойнаксанчыг оюннарым (3 шак)

Чылгылаар мен. Ч. Кара-Күске. Чуңгу. Ч. Кара-Күске. Таныжылга. А. Шоюн.

Уругларның амыдыралы. Ойнаар оюннары

Кижилер болуру чажындан (5 шак)

Шериг-оолдуң олчазы. С. Сүрүң-оол. Алышкылар. Ч. Кара-Күске. Чаан болгаш Моська. Л. Толстой.

Сагылга чурумнун культуразы. Кудумчу, хөй ниити черинге бодун шын алдынары.

Эш-өөрүңге, төрелдеринге хамаарылгазы.Чоок төрел улус аразында харылзаа.

Өске чоннарның аас чогаалы (2шак)

Ыят чок крокодил. (Кхмер тоол). Ийи элчиген. (Кыргыз улустуң тоолу)

Өске национал улустарның аас чогаалы.

Чонум чаагай ёзу-чанчылдары (3 шак)

Танды кежии. К-Э.Кудажы. Муңгашталган балыктар. М Кенин-Лопсан.

Кижиниң моральдыг мөзү-шынарын,аажы-чаңын, бүдүжүн хевирлээринге тыва улустуң амыдыралчы сагылгалары,ёзулалдары,ужурлары.

Номчулга хыналдазы- (4ш)

Чогаадыг - (4ш) «Аргада кус», «Удавас Чаа чыл», «Мээн авам», «Удавас чай»

Экскурсия -(2ш) "Кустун демдектери", "Кыштын демдектери"

Бистин проективис- (3ш) «Бойдустун камгалакчылары", "Бистин камгалакчыларывыс", "Мээн ынак чогаалчым"

Календарь – тематиктиг план

№	Эрттирер хуну		Кичээлдин темалары	Кирилде
	план	факт		
Экии, Литературлуг номчулга! (1шак)				
1	04.09		Е Танова Шулук: «Тыва черге йорээл»	
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (3 шак)				
2	06.09		Тывызыктар.	
3	11.09		Улугер домактар.	
4	13.09		Оюн удээн чугаалар. Узун - тыныш.	
Ооренип оорен (3 шак)				
5	18.09		С. Сурун-оол. Аккырмаа биле ийи (Чечен чугаадан узунду)	
6	20.09		Класстан дашкаар номчулга. Е.Танова. Ийи 2 (Чечен чугаа)	
7	25.09		Ч. Ондар. Эдилелдин ээзинде.	
Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни (4 шак)				
8	27.09		Чурук-биле ажыл. О.Сагаан-оол. Куску арга.	
9	02.10		Э. Кечил-оол. Кайгамчыктыг картошкам	
10	04.10		Ч.Ондар Кыштын тыныжы.	
11	09.10		Экскурсия. Кустун демдектери.	
Эки кылган ажыл – элеп читпес алдар(3 шак)				
12	11.10		Ю.Кюнзегеш. Шартылаа биле Кымыскаяк (Басня)	
13	16.10		Ю.Кюнзегеш. Ажыл.	
14	18.10		О.Сувакпит Арзылан биле Пар (Басня)	
Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар (3 шак)				
15	23.10		К-Э. Кудажы. Мыйыт.	
16	25.10		Номчулга хыналдазы	
17	06.11		Класстан дашкаар номчулга. С.Сурун-оол. Ууттунмас тоорук.	
Бойдустун чажыгтары (3 шак)				
18	08.11		М.Пришвин. Алдын шынаа.	
19	13.11		Класстан дашкаар номчулга. С.Сурун-оол. Хек.	
20	15.11		Г.Скребицкий. Кушкаштарнын медээзи.	
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым (4 шак)				
21	20.11		Б.Ховенмей. Кыш. М.Кенин-Лопсан. Кыштын шулукчузу.	
22	22.11		А.Пушкин. Кыш. М. Кенин-Лопсан. Харжыгаш	
23	27.11		Класстан дашкаар номчулга. Л.Толстой Ак кодан (Чечен чугаа)	
24	29.11		Л.Чадамба. Соок-Ирей. Ч. С. Чогаадыг «Удавас Чаа чыл»	
Бойдуска хумагалыг болуулу! (5 шак)				
25	04.12		Класстан дашкаар номчулга. М.Кенин –	

			Лопсан. Оскус ангыр.	
26	06.12		Ч. Кара-Куске. Хурээлелди камгаланар!	
27	11.12		О.Сувакпит. Эмнел алган.	
28	13.12		Кичээл проект «Бойдусту камгалаары»	
29	18.12		Чогаадыг «Бойдус - бистин оннуувус»	
Авторлуг тоолдар (5 шак)				
30	20.12		С.Пюрбю. Сагынгыр куске. С.Маршак. Угаанныг Кускежик.	
31	25.12		Номчулга хыналдазы	
32	27.12		С.Пюрбю. Кажар диин. С.Пюрбю. Оптуг Чыккылаа.	
33	10.01		Т.Кызыл-оол. Бодаган.	
34	15.01		Класстан дашкаар номчула. Т.Кызыл-оол. Багай чанчыл.	
Торээн чуртум камгалакчылары (2 шак)				
35	17.01		Э. Кечил-оол.Шолалатканым.	
36	22.01		А.Барто. Ийи алышкы. Бистин проективис. «Ада чуртувустун камгалакчылары»	
Улус аразындан ие караа чымчак (3 шак)				
37	24.01		Б.Ховенмей. Ием холу. С.Тока. Ававыс чокта.	
38	29.01		Чогаадыг «Мээн авам»	
39	31.01		Класстан дашкаар номчулга. Э.Кечил-оол. Ава созун дыннавака	
Чылдын уелери. Хоглуг чазым (2 шак)				
40	05.02		О.Сагаан-оол. Онза уе.	
41	07.02		Л.Чадамба. Часкы тарылга.	
Улустун аас чогаалы. Тоолдар (3 шак)				
42	12.02		Чыраа кулун (Тыва улустун тоолу)	
43	14.02		Класстан дашкаар номчулга. Хам Бору биле Шинчээчи бору.	
44	19.02		Хараган бажында дук (Тыва улустун тоолу)	
Бистин бичии оннуктеривис (3 шак)				
45	21.02		К.Ондар. Мени таныыр.	
46	26.02		С. Комбу. Сайдаяк. О.Сагаан-оол. Оол биле кушкаш.	
47	28.02		Класстан дашкаар номчулга. О.Сагаан-оол. Эликоглу.	
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (2 шак)				
48	04.03		Тоогу чугаа. Дуза дилээн адыг.	
49	06.03		Аскыр дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл? (Тоолчургу чугаа) Дээлдиген уну.(Тоолчургу чугаа)	
Ойнаксанчыг оюннарым(3 шак)				
50	11.03		Ч.Кара- Куске. Чылгылаар мен. Чунгу.	

51	13.03		Номчулга хыналдазы	
52	18.03		А.Шоюн. Таныжылга.	
Киж болуру чажындан (5 шак)				
53	20.03		С.Сурун-оол. Шериг-оолдун олчазы.	
54	01.04		Класстан дашкаар номчулга. Ч.Кара-Куске. Алышкылар.	
55	03.04		И.Крылов. Чаан болгаш Моська (Басня)	
56	08.04		Л.Толстой. Ошку биле бору (Басня)	
57	10.04		Чогаадыг «Мээн эжим»	
Оске чоннарнын аас чогаалы (2 шак)				
58	15.04		Бят чок крокодил. (Кхмер тоол)	
59	17.04		Класстан дашкаар номчулга. Ийи элчиген. (Кыргыз улустун тоолу)	
Чонум чаагай ёзу – чанчылдары (3 шак)				
60	22.04		К-Э. Кудажы. Танды кежи.	
61	24.04		М.Кенин-Лопсан. Мунгашталган балыктар.	
62	29.04		Е.Танова. Артыш	
Чылдын уелери. Чараш чайым (4 шак)				
63	06.05		Л.Чадамба. Каас уе. С.Сурун-оол. Чодураа.	
64	08.05		С.Сарыг-оол. Чайлагга Э.Кечил-оол. Солун чайым.	
65	13.05		Чогаадыг. «Удавас чай»	
Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары (3 шак)				
66	15.05		Номчулга хыналдазы	
67	20.05		Проект. «Мээн ынак чогаалчым»	
68	22.05		Туннел кичээл	